

Ware en valse profeten (kopij voor *Centraal Weekblad*, Kerstnummer 2008)

© Klaas Spronk

Het vraagstuk is al zo oud als de Bijbel: hoe onderscheid je een ware van een valse profeet? Achteraf lijkt het simpel: ware profetie komt uit. Maar hoe herken je het te midden van elkaar in Gods naam tegensprekende tijdgenoten? Dan komt het vooral aan op goed luisteren en durven gehoorzamen.

Op het Kerstfeest lijkt het allemaal zo duidelijk. Het verhaal van de geboorte van Jezus wordt verteld als de vervulling van de oude profetieën. In de Adventstijd worden ze nog eens opgerakeld, vooral die van Jesaja: over Immanuël, over de vredevorst, over het licht dat opgaat over een volk dat in duisternis ronddooft. Ook de os en de ezel zijn komen opdagen uit het boek van Jesaja (zie hoofdstuk 1). In de discussies met Joden die Jezus niet als de Messias erkennen werd en wordt het hun soms verweten: waarom zien ze niet in dat er een rechtstreekse lijn loopt vanaf de profeten uit het Oude Testament naar Jezus Christus? Van hun kant konden en kunnen de Joden er echter ook op wijzen dat de komst van Jezus van Nazareth niet in alle opzichten beantwoordt aan de door de profeten opgeroepen verwachtingen ten aanzien van de Messias. Zou met zijn komst niet deze wereld ingrijpend veranderen? Waar is het eveneens door Jesaja aangekondigde vrederijk? Doorgaans wordt daarop geantwoord dat dit deel van de profetie nog vervuld moet worden, bij de wederkomst van Jezus Christus. Zo wordt het probleem verplaatst naar de toekomst. In feite zijn we daarmee terug bij de oude vraag die de eerste hoorders van Jesaja al hebben gehad: hoe weten we of wat de profeet zegt waar is?

Als Bijbellezers hebben we het over het algemeen makkelijk. We hoeven ons bij de profetieën van het Oude Testament niet af te vragen of ze waar of vals zijn. Dat is al uitgemaakt door de geschiedenis. Alleen van de profeten van wie achteraf vastgesteld kon worden dat ze gelijk hadden, zijn de geschriften opgenomen in de Bijbel. Er waren veel meer profeten, maar een deel van hen werd ontmaskerd als vals en hun woorden zijn niet of nauwelijks overgeleverd. In sommige gevallen zullen die profeten zelf verrast zijn door die afkeuring. Ze zullen zichzelf niet als leugenaars hebben beschouwd en er juist heilig overtuigd van zijn geweest dat ze in naam van God spraken. En ze zullen bij velen ook gehoor hebben gevonden. Neem nu bijvoorbeeld Chananja. Hij was een tijdgenoot van Jeremia. In hoofdstuk 28 van het naar Jeremia genoemde boek lezen we over hun confrontatie. Terwijl Jeremia Gods vernietigende oordeel aankondigt, komt Chananja welsprekend en beeldend met een boodschap van hoop, vol vertrouwen op Gods kracht die de macht van de dreigende Babyloniërs zal breken. Achteraf kan men onder de indruk raken van de ernst waarmee Jeremia zijn volksgenoten oproept om onder ogen te zien dat ze te ver zijn gegaan in hun ontrouw aan God en dat ze door de diepte van het oordeel heen moeten gaan om een echt nieuw begin te kunnen maken. Maar de hoorders van Jeremia en Chananja hadden zich ook kunnen optrekken aan het geloofsvertrouwen van Chananja. Hij kon zich beroepen op een eerbiedwaardige traditie. De profeet Jesaja had anderhalve eeuw eerder in een vergelijkbare situatie koning Achaz bezworen niet toe te geven aan zijn angst voor dreigende vijanden en alleen te vertrouwen op God. Dat leidde tot de mooie woorden over Immanuël in Jesaja 7. Dat door de profeet gevraagde vertrouwen op God werd niet lang daarna op indrukwekkende wijze bevestigd toen de oppermachtig geachte Assyriërs niet in staat bleken Jeruzalem te veroveren (zie Jesaja 36-37). Het werd ook opnieuw uitgesproken door de profeet Nahum, die zelfs de ondergang van de Assyriërs durfde aan te kondigen. Dat was in zijn tijd een moedige daad. De profeet moest zich verschuilen achter een verzonden naam, want koning Manasse zou hem zeker hebben laten oppakken vanwege zijn opruiende taal tegen een "bevriende", machtige natie. Pas later, nadat Assyrië inderdaad was gevallen, werd deze profetie erkend als waar en heeft het ook zijn plaats gekregen te midden van de heilige boeken.

Wat was er nu zo "vals" aan de woorden van Chananja? Had hij niet slechts herhaald wat eerbiedwaardige voorgangers hadden geprofeteerd en dit toegepast op de nieuwe situatie? Blijkbaar gaat dit niet zomaar. Een ware profeet moet weten dat de geschiedenis zich niet zomaar herhaalt en vooral ook dat gelovigen steeds opnieuw hun positie moeten bepalen. Wat op het ene moment de

hoogste waarheid is, kan op een ander moment misleidend zijn. Binnen hetzelfde boek Jesaja wordt Jeruzalem zowel de grond in geboord (zie hoofdstuk 1) als de hemel in geprezen (zie hoofdstuk 40 en het slot van 66). Profetische woorden zijn niet bedoeld als eeuwig geldende waarheden of als principes die steeds opnieuw kunnen worden toegepast. Profetie vindt steeds plaats binnen de levende en dus veranderende relatie tussen God en mens. Een profeet spreekt zijn of haar woorden niet in een tijdloze ruimte, maar tot concrete mensen in een concrete situatie. De waarde en de waarheid van de profetie zijn mede afhankelijk van de manier waarop deze aansluit bij de situatie van de hoorders. Daarbij gaat het ook om het effect dat bereikt wordt bij de hoorders. Een ware profeet weet zijn hoorders te raken met hemels licht en goddelijk enthousiasme. Daardoor wordt het leven anders en komen mensen tot inzicht en tot inkeer. Dat luistert nauw. Een ware profeet weet op het juiste moment de juiste toon te kiezen. Goede hoorders zijn er zich van bewust dat ze niet blind kunnen varen op de oude vertrouwde woorden. Wat ooit een ware profetie was kan leiden tot schijnheiligheid en valse hoop.

Wat zouden de profeten die in het boek Jesaja aan het woord komen vinden van de manier waarop hun woorden worden gebruikt en toegepast in de Advents- en Kersttijd van het jaar 2008?

Waarschijnlijk zullen ze blij verrast zijn door de levenskracht van die woorden waardoor ze nog steeds mensen troosten en aansporen. Misschien zullen ze ook een beetje verontrust raken door het gemak waarmee ze keer op keer worden geciteerd. Toen ze hun woorden voor het eerst uitspraken, waren hun hoorders geraakt, soms geschokt of boos. Ze werden in ieder geval nooit geslikt voor zoete koek. Beseffen de mensen nog wel dat in hun woorden de aarde geraakt wordt door de hemel? Begrijpen de mensen nog wel dat daardoor dingen anders worden en vooral ook: dat een goede hoorder van deze woorden niet hetzelfde blijven kan?